

Om at gå i skole i Gladsaxe

De ældste skoler

I 1721 blev Gladsaxes første skole oprettet, men man ved, at der har været degne i Gladsaxe i hvert fald siden 1683, d.v.s. selvom der ikke var en egentlig skole tidligere, så foregik der en vis form for undervisning. Det var prinsesse Sophie Hedevig, der i 1721 lod opføre en skole i Bagsværd. Bagsværd hørte på det tidspunkt til Frederiksdal gods og var en del af prinsessens ejendom. Prinsessens bror hed kong Frederik d. 4. Både kongen og prinsessen havde læst og lært af de franske oplysningsfilosoffer og var svorne tilhængere af uddannelse. Prinsessen indførte undervisning for bønder og husmænds børn på sine godser, mens kongen gjorde det samme i sine rytterdistrikter.

Foto: Rytterskolen 25.tif

Fototekst: Gladsaxe Rytterskole

Gladsaxe Rytterskole blev oprettet i 1722 og omkring 1760 fik Gladsaxe endnu en skole, nemlig: Skolehytten i Buddinge.

Hvordan så en skole ud i 1700-tallet?

Skolehytten var, som navnet også antyder, ikke just en luksusskole. Selv efter datidens forhold var den ussel. Der var en forstue, hvorfra der førte to døre: Den ene førte ind til skolestuen, og den anden ind til lærerens mikroskopiske lejlighed. Da læreren ved Buddinge skole oven i købet tjente mindre om året end sine kolleger i Gladsaxe og Bagsværd, så var hans job ikke misundelsesværdigt.

Prinsesseskolen i Bagsværd og Gladsaxe Rytterskole var næsten ens bygningsmæssigt, om end Rytterskolen var noget større. Prinsesseskolen var knapt 16 meter lang og 8 meter bred. Når man trådte ind i forstuen lå skolestuen til højre og lærerboligen til venstre. Skolestuen var godt 40 kvadratmeter stor og lærerboligen godt 60 kvadratmeter, hvis man regner forstuen med til lærerboligen. Reelt var forskellen på de to afdelinger ikke mere end ca. 10 kvadratmeter. Vinduerne var udstyret med blyindfattede ruder, hvilket tog en del lys, gulvet var lerstampet og borde og stole var fastgjort til pæle, der var nedrammet i lergulvet. En bilæggerovn skulle opvarme både skolestuen og lærerens bolig!

I skolestuen var der et langbord til læreren og syv bænke til børnene. Af skolebøger fandtes på Prinsesseskolen: 40 ABC'er, 12 nye testamenter, 24 katekismer, 2 bibler og en prædikensamling. I skoleholderens stue fandtes et lille bord, et sengested og tre stole!

Undervisning i 1700- og 1800-tallet

Skolen bestod af to klasser, der igen var opdelt i to afdelinger. Børnene startede naturligt nok i 1. klasse, men de rykkede ikke automatisk op, for de kunne ikke

rykke op, uden først at have bestået eksamen i de forskellige fag på deres gamle klassetrin.

De fag, der undervistes i, var skrivning, stavning, læsning, regning, bibelhistorie, Luthers katekismus og salmesang. Siden kom andre fag såsom gymnastik, historie og geografi til.

Visitatser

I 1800-tallet havde man ikke samme skolestruktur som i dag. Før skoleloven af 1814, der indførte almindelig skolepligt for alle landets børn, var præsten den person, der førte tilsyn med skolelærerne. Var der noget at klage over, skulle klagen videre til provsten og amtmanden, og de kunne sende sagen videre til afgørelse hos biskoppen og stiftamtmanden.

I maj 1806 besøgte Gladsaxe-Herlev sogns præst, Jens Winther Bentzon, Prinsesseskolen i Bagsværd. Her var mødt to børn, mens der ugen efter slet ikke var mødt nogle. Elevtallet burde have ligget omkring 30, og præsten var ikke tilfreds!

Årsagen til det ringe fremmøde i maj 1806 var, at den gamle skolelærer Gjerløw allerede måneden før var blevet syg. Det meste af april havde børnene derfor fri, og selvom læreren kunne undervise en smule i maj, så blev børnene sendt hjem igen de fleste af dagene. Når man betænker, hvor mange kilometer mange af børnene skulle gå hver vej, så forstår man bedre fraværet. I juni blev Gjerløw atter meget syg og døde i august. Først i begyndelsen af oktober blev han erstattet af lærer Sommer. Det blev til mange måneders skolefrihed for børnene det år.

Børnenes hverdag

Langt op i 1900-tallet var det et stort problem, at børn blev anset som værende god og billig arbejdskraft. I 1800-tallet gjorde man simpelthen det på landet, at man inddelte skoleåret i tre semestre. 1. semester var vinterskolen, 2. semester var pløjetiden og 3. semester var sommermånederne. Børnene gik normalt i skole i seks timer i løbet af en skoledag. 1. klasse gik i skole den ene dag og 2. klasse den anden.

I pløjetiden gik de mindste elever dog i skole hver eneste dag, mens alle elever over 10 år havde fri til at hjælpe i markerne. I høsttiden havde de store børn også fri, så de kunne hjælpe de voksne.

Hvis børnene ikke mødte op i skolen, og der ikke var en lovlig grund, så fik forældrene eller husbonden (mange af børnene kom ud at tjene allerede i en alder af 10-12 år) en bøde.

Om de første skolers skæbne

Prinsesseskolen i Bagsværd blev revet ned i maj 1817, for at genopstå i moderniseret og udvidet stand. Man havde regnet med at kunne klare byggeriet i sommermånederne, hvor børnene alligevel havde ferie. Men genopbygningen tog tid, så

da børnene i oktober skulle til eksamen, måtte den aflyses. De børn, som havde brug for eksamen, for at blive erklæret egnet til konfirmationsforberedelsen, måtte afsted til en privat overhøring hos præsten i Gladsaxe præstegård.

Foto: Prinsesseskolen blev siden pension Viktoria og lå på Aldershvilevej.

Det nyopførte skolehus stod færdigt i slutningen af 1817 og kostede i alt 1609 rigsdaler. Ligesom i det gamle skolehus, var der også i det nye indrettet lærerbolig i den ene ende og skolestue i den anden. Desuden havde man investeret i et udhus, en brønd og et enkelt lokum! I forhold til det gamle skolehus var det fyrsteligt. Prinsesseskolen var i brug indtil 1906, hvor den nyopførte Bagsværd Skole erstattede den helt forældede prinsesseskole.

Gladsaxe Rytterskole regnedes gennem årene for en af amtets bedste. Eleverne kom fra Gladsaxe og Mørkhøj byers gårde og huse, dog gik børnene fra Christianslyst og Stengård på Prinsesseskolen. Antallet af elever i Rytterskolen lå på ca. 70. Rytterskolen blev underkastet en større reparation i 1819 og i 1862 blev bygningen udvidet, så både skolestue og lærerbolig blev større. Men ellers var Rytterskolen i brug i stort set uændret stand indtil 1921, hvor den nye Gladsaxe Skole kunne indvies. Rytterskolen blev herefter brugt som forsamlingshus i en årrække. Den brændte i 1939, men blev genopført, kun for at blive revet ned i 1954, hvor man byggede branddamskvarteret ved Gladsaxe Kirke.

Skolehytten i Buddinge – en sag for sig

Talrige skolevisitatser gennem 1800-tallet vidnede om skolehyttens elendige stand, og ikke mindst de forhold, børnene undervistes under. Indtil langt op i 1800-tallet var skoleholderen i Buddinge normalt uudannet. Da skoleholderen i Buddinge tjente væsentlig mindre end sognets øvrige skoleholdere/lærere, kan man måske ikke undre sig over, at hans arbejde, uddannelse og flid svarede dertil. At skolehytten desuden var lummer og stinkende har ikke forbedret arbejdsklimaet for hverken elever eller lærer.

I marts 1805 skrev præsten om Buddinge skole: ”Jeg maatte skynde mig bort fra denne Skole formedelst utaalelig Stank af Børnene, som kommer i Skolen fyldte indtil det øverste og desuden, endskønt jeg har forbudt det, have Mad med sig i Skolen for bestandig at holdes fyldte til Ulejlighed for enhver, der elsker ren Luft”. I februar 1806 skrev præsten: ”Svineriet i denne Skole vedbliver og kan høres snart fra det ene, snart fra det andet Hjørne af Skolen”. I 1855 bad læreren i skolehytten om ventiler til udluftning, men han fik afslag, fordi man mente, børnetallet var for lavt. Prinsesseskolen i Bagsværd fik ventiler det år. De to skoler havde normalt næsten lige mange elever.

Omkring 1900 ramte en stor difteriepidemi Buddinge skoles elever. Selv sundhedskommissionen måtte indrømme, at den formentlig skyldtes den

elendige hygiejne på skolen, de alt for trange lokaler og de ca. 70 elever. Da udstykningen af gårdene i Søborg tillige så småt var startet, kunne man forudsige endnu flere elever i løbet af få år. Skolekommissionen foreslog derfor, at man byggede en ny skole i Buddinge og den stod færdig i 1901. Skolehytten blev solgt på auktion til mælkekusk Carl Hansen og brændte få år senere ned til grunden.

Foto: Buddinge Skole 17.tif

Fototekst: Elever og lærere foran Buddinge Skole ikke mange år efter opførelsen i 1901. Dog må det være efter 1905, da postkortet er født med en streg bagpå, der adskiller tekstområdet fra dér, hvor man skrev. Tidligere skrev man sin tekst på forsiden af kortet. Lærer Vedsmann, den senere inspektør ved Søborg Skole, ses på billedet med hat, stående ved døren i gavlen. Bygningen blev senere udvidet, og i 1998 blev den revet ned.

Børnetallet eksploderer, Søborg skole bygges

Den nye skole i Buddinge viste sig hurtigt at være alt for lille. Søborg voksede med ekspresfart og børnetallet ligeså. I 1907 boede der 300 skolesøgende børn i Buddinge distrikt. De 140 gik på Buddinge Skole, mens resten enten gik på de private skoler på Lauggårds Alle og Frødings Alle i Søborg eller gik i skole i København.

Søborg Privatskole, som blev startet i 1904 og lå på Lauggårds Alle, ved vi praktisk talt intet om. Til gengæld ved vi lidt mere om Esther Lunds privatskole på Frødings Alle. Denne skole blev startet i 1915 af frk. Lund, men overlevede så vidt vides ikke hendes død i 1942. På det tidspunkt var Søborg Skole vokset ganske meget og Marielyst Skole var i tankerne. Behovet for privatskolerne var faldende.

Skolekommissionen og sognerådet rev sig selv i håret og forbandede, at de ikke havde været forudseende nok, da Buddinge Skole skulle bygges, men der var ikke noget at gøre ved det. I 1908 kunne Søborg Skole indvies.

Foto: Søborg Skole og kirke 1914.tif

Fototekst: Søborg Skole og kirken ca. 1914.

Søborg skole var bygget efter det såkaldte pavillonsystem, som var meget moderne i begyndelsen af 1900-tallet.

Daisy Froberg, der flyttede til Buddinge Hovedgade 16 i 1922, husker følgende fra sin skoletid: ”Da jeg var 6 år begyndte jeg i Søborg skole, det var en lang vej. Gang- og cykelsti var dengang ud i et, og adskilt fra kørebanen med grøfter. Min første klasselærerinde var frk. Højer, en stor fyldig dame, men glad for hende var vi børn... Skolen havde 3-4 bygninger udenom skolegården. Men der kom mange tilflyttere til Gladsaxe Kommune, så skolen blev for lille, og der skulle bygges til. Jeg måtte ligesom de andre børn i 3-4 klasse flytte til Teknisk skole, som lå ved linie 16s endestation”. ”Fra skolen husker jeg også den årlige

skovtur. Vi tog med extratog fra Hovedbanegården. Det var disse små kupeer med plads til 8 personer. Billettøren gik udenpå togets gangbrædt. Det så temmelig farligt ud. Skovturene gik til Sorø, Roskilde, Helsingør m.m.”.

Det, Daisy Froberg husker, der skulle bygges til, var den store, røde bygning ud mod Søborg Hovedgade, der stod klar til brug i 1927.

Gladsaxe Skole – en skoledreng fortæller

Gladsaxe Skole blev bygget i 1921 og erstattede den gamle rytterskole. Da havde beboerne i Gladsaxe og Mørkhøj klaget i årevis over de utidssvarende lokaler. Skolen havde dog lejet sig ind i præstegården, hvor den havde rådet over et større lokale gennem nogle år, men præstegården brændte i 1919 og dermed måtte man leje et hus i Gladsaxe by i stedet. Kreative nødløsninger var nødvendige, for sognerådet fattedes penge og skoler var særdeles dyre at bygge.

Endelig 16. august 1921 blev skolen indviet. der var seks klasseværelser, plads til skole- og folkebade, gymnastiksal, samt lærer- og pedelbolig. Skolen blev, ligesom Bagsværd Skole fra 1906 og Søborg Skole fra 1908, udvidet jævnlige. Især i slutningen af 1920'erne og starten af 30'erne udvidede man på alle skolerne.

Foto: Børn i skolegård.tif

Fototekst: Gladsaxe Skole, ca. 1920.

I den forbindelse er det ganske interessant at høre, hvad Charno Hansen født 1920, mente om Gladsaxes mest moderne skole. Charno Hansen havde gået i skole i Gl. Holte, men da forældrene flyttede til Gladsaxe, startede han på Gladsaxe Skole i 1930, hvor han efter to måneders forberedelse skulle op til eksamen for at kunne rykke videre til 5. klasse. ”Skolen her var langt tilbage fra den skole, jeg kom fra. Jeg havde allerede i de første skoleår lært at skrive med pen og blæk, men her skulle vi skrive på tavle med griffel og vi skulle have en blikæske med en klud, som skulle være ren hver morgen. Det var tit, man havde glemt det, og så var der kun spyt til at væde kluden med. Opdagede læreren det, fik man én på siden af hovedet. Renligheden blev der ikke gjort meget af. Når vi skulle bade, kom vi ind i et rum, hvor der kun var koldt vand og i et hjørne stod der en bøtte med brun sæbe og en dyng træld. Når pedellen havde skyllet os over med det kolde vand fra slangen, skulle vi med træld og brun sæbe gnubbe hinanden ind, hvorefter pedellen havde stor fornøjelse med at skylle os med det kolde vand. Der var også gårdvagter, som havde en speciel fornøjelse af at få nogle store elever til at give de mindre buksevand, og da de fleste af os gik i korte bukser hele året, var det slemt at blive holdt under vandhanen og få bukserne fyldt med koldt vand. Vi var dog for ærekære til at gå hjem og sladre”.

Senere skolebyggerier

Bagsværd Skole blev udvidet med den blok, der vender ud mod Bagsværd Hovedgade i 1938. Samme arkitekt havde tegnet Marielyst Skole, der ligeledes stod færdig i 1938. Bjarne Jensen f. 1930, startede på Søborg Skole i april 1937 og ”gik der et år til 1. april 1938, hvor Marielystskolen, der var nybygget, men ikke helt færdig, blev åbnet for os elever. Jeg husker, vi havde i starten skolegård bag i skolen ud mod Vandledningsvejen og boldbanerne på Stadion, og lige skråt overfor indgangen til skolen lå indkørslen til Lundegård med store flotte træer på begge sider af grusvejen ind til gården”. Marielyst Skole var en meget flot og moderne skole, mens tilbygningen i Bagsværd lod noget tilbage at ønske med hensyn til moderne skolebekvemmeligheder.

Foto: Lundevang 7.tif

Foto: Mørkhøj Skole fra 1948. Den nuværende Lundevang Skole. Luftfotografiet er desværre udateret.

I 1948 fik Mørkhøj endelig sin første skole. Det er den skole, der i dag hedder Lundevang Skole. Lundevang Skolen er for børn med særlige indlæringsproblemer og behov, men da den åbnede i 1948, var den en helt almindelig kommuneskole. Skolen på Mørkhøjvej blev snart for trang og den nye Mørkhøj Skole på Ilbjerg Alle blev indviet i 1954. Enghavegård Skole blev taget i brug i 1963 og indviet i 1967. Den blev bygget som øvelses- og demonstrationsskole for seminaristerne på Blågård Seminarium.

Af øvrige skoler i kommunalt regi kan nævnes Stengård Skole fra 1950, den næstnyeste Buddinge Skole fra 1955, Vadgård Skole fra 1957, Egegård Skole fra 1957, Kennedy Skolen fra 1965 og Dag Hammerskiöld Skolen fra 1967, den nuværende Buddinge Skole fra 1980 og Høje Gladsaxe Skole fra 1984. I dag er Kennedy Skolen og Dag Hammerskiöld Skolen inddraget i hhv. Høje Gladsaxe Skole og det forholdsvist nye 10. klasse center.

De private skoler

Bagsværd Kostskole eller Lawaetz Skole startede i 1908 og var altså kommunens 2. privatskole. Den første fra 1904 lå i Søborg. Bagsværd Kostskole bliver nærmere omtalt i artiklen om videregående uddannelser.

De to private skoler i Søborg gik ind og dækkede akutte behov for skoler i området. De var ikke båret af nogen speciel ideologi eller pædagogisk linie.

Det var til gengæld den Den lille Skole, der startede i 1955. Den var startet af Den selvejende institution Skolekredsen af 1949. Skolekredsens medlemmer bestod af københavnske kulturradikale og de ønskede at ”forene landsby-skolens menneskelighed med god, moderne pædagogik”. ”De fandt det uoverskuelige miljø i de store skoler belastende, især for små børn, de savnede aktivering af børnene og var modstandere af folkeskolens ukritiske accept af de herskende

samfundsnormer. Den lille Skole er slet ikke så lille i dag, men trives i bedste velgående på Gammellosevej

Kvikmarken er et andet bud på en anderledes skole. Den blev startet i 1966 af ”en kreds af forældre med skolesøgende børn, som fandt sammen i protest mod en skoleform, som de ikke kunne ændre. Hos disse forældre opstod derfor den tanke at lave en skole selv. De fik tilslutning fra en kreds af lærere, som i flere år havde undervist deres børn”.

Den sidste privatskole, der skal nævnes her, er Bagsværd Friskole (Hanna-Skolen), der startede børneskole i 1957. I dag er en af skolens meget stærke sider, det rytmiske og musiske. Skolen råder over mange musikinstrumenter, og hvert år opføres en musical af skolens elever.

Skolelæger og skolemad

Gladsaxe var absolut på forkant med udviklingen, da man i 1910 ansatte den første skolelæge. Det blev først lovpligtigt i 1946! Men man var klar over, at skulle man have en sund, voksen arbejdsstyrke, så skulle man koncentrere sig om børnene.

I 1930'erne var arbejdsløsheden enorm, og i Gladsaxe, som så mange andre steder, døjede man med under- og fejlnærede børn. Nogle af disse børn blev sendt på svagbørnskolonier i sommerferierne.

En anden metode til at komme børnenes under- og fejlnæring til livs på var gratis bespisning på skolerne. I 1902 kom den første lov, der gav grønt lys for, at kommunerne kunne lave gratis bespisning for børn af uformuende forældre på skolerne. Det var dog for avanceret for Gladsaxe på det tidspunkt!

D. 7/12-1936 indførte Gladsaxe gratis skolebespisning for 55 udvalgte elever i vintermånederne. I starten bestod kosten af grød og mælk. Før forsøgets start blev børnene målt og vejjet, og da man afsluttede i marts, så blev børnene atter målt og vejjet. Resultatet var udmærket, men for en sikkerhedsskyld fortsatte man på forsøgsbasis i endnu et par år.

Foto: Skolebespisning 3.tif

Fototekst: Skolebespisning på Marielyst Skole.

Fra vinteren 1940 blev skolebespisningen permanent og gradvist udvidet til at omfatte alle kommunens skoler og elever. I 1961 blev loven om skolebespisning ophævet, og Gladsaxe reducerede den daglige, gratis uddeling til børnene til ¼ liter sødmælk og en vitaminpille.

I 1946 var man holdt op med at servere grød for børnene i skolebespisningsordningen, og dermed var Gladsaxe atter forud for sin tid. I stedet gik man over til den såkaldte ”Oslo-frokost”, der blev den normale skolefrokost landet over fra 1948. ”Oslo-frokosten” byggede på undersøgelser af Oslo-lægen Carl Schiøtz, og den havde navnlig god virkning med hensyn til at nedbringe caries i elevernes tænder.

De daglige madpakker så næsten ens ud. Børnene fik fire halve stykker rugbrød med pålæg, ¼ liter sødmælk og et stykke frugt. For de mere sultne var der yderligere mulighed for at få en marmelade- eller fedtemad. Pålægget i madpakkerne var normalt udvalgt blandt følgende muligheder: Ost; leverpostej rørt op med fedt og pyntet med rødbede; fiskefrikadeller med et stykke kogt gulerod; sildesmør (margarine rørt op med røget makrel pyntet med æg); hakket æg og røget makrel med purløg; citronsmør (margarine rørt op med sukker, citron og saft); cervelatpølse og sildesalat med æggeskive.

Tandplejeordningen

I regnskabsåret 1935/36 budgetterede Gladsaxe første gang med 10.000 kr. til oprettelse af en konto benævnt: Skolebørns tandpleje. Disse penge blev dog hverken brugt det år eller de følgende, trods de gode intentioner. Først i 1940 begyndte man at sende skolebørn til tandlæge og fra da af gav kommunen stadig større summer til skolebørns tandpleje.

Tandplejen foregik de første mange år hos almindeligt praktiserende tandlæger, men i 1951 ansatte man den første skoletandlæge. Skoletandlægen skulle have klinik på Stengård Skole, som man havde taget i brug ved skoleårets start i 1950, men først i 1952 var den fløj, hvori tandklinikken skulle ligge, færdig. Fra da af udvidede man skoletandplejen hvert år, og i 1955, hvor man var oppe på at have otte skoletandklinikker, kunne man selv dække behovet for skoletandpleje, så der ikke længere skulle sendes børn til privatpraktiserende tandlæger.

Foto: Boernetandplejen 9.tif

Fototekst: Vadgård Skoles tandklinik, januar 1962.

Når man fik fat i børnenes tænder i 6-7 års alderen, så var det ret ofte allerede for sent. Børnene havde grundlagt dårlige børstevaner, der var huller i tænderne. I 1970 startede Gladsaxe sin småbørnstandpleje. Der blev indrettet en moderne klinik på Bagsværd Hovedgade 116. Småbørnstandplejen var dengang for børn fra 3-7 år. Når børnene kom i skole overgik de til skoletandplejen. I begyndelsen af 1980'erne blev småbørnstandplejen decentraliseret, så de små fremover gik til tandlæge på den skole, de siden ville høre ind under som skoleelever. Lokalerne på Bagsværd Torv blev derpå indrettet som tandklinik for Søndergård Skole samt tandreguleringsklinik.

Den omfattende børnetandpleje satte sig tydelige spor i perioden fra 1970 til 1985. Cariesforekomsten i tænderne reduceredes. I dag er alle børn/unge fra 0-18 år sikret regelmæssig tandpleje på en af kommunens 13 klinikker.

Kilder m.m.

Jens Winther Bentzons "Journal over Skolebesøg i Gladsaxe, Bagsværd, Buddinge og Herløw Skoler, samt Hjortesprings Skole 1805-1823".

Indberetning om Prinsesseskolen fra 1730, et skoleskema fra 1814 og regnskabet for den store ombygning og udvidelse i 1817.

Gladsaxe Rytterskoles embedsbog fra 1809-1900

Erindringer fra Charno Hansen, Daisy Froberg og Bjarne Jensen

Kommunale regnskaber og beretninger fra 1909 til 1999

Gladsaxe Bogen 1+2

Hanna-Skolen, en skole bygget på værdier. Af Eva Molin, 2003

Kvikmarkens Privatskole 1966-1976. Jubilæumsskrift

Han tager børnene alvorligt. Artikel i Fogtdals Illustrerede Tidende nr. 6, 1997.

Om Den lille Skole.